Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

LAUSUNTO
13.2.2019

Asia: VNS 5/2018 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa Ratkaisuja työn murroksessa

Asiantuntijat:

Netta Norro, tuottaja, Osuuskunta Lilith

Jaakko Blomberg, yhteisöaktivisti

John Lundstén, tuottaja ja käsikirjoittaja, Tack Films

Joonas Ahlava, puheenjohtaja, Valokuvataiteen liitto

Ville Pystynen, muusikko, tuottaja, Rapu Records

Mikko Sinervo, arkkitehti, graafinen suunnittelija

Aino Kivi, teatteriohjaaja, kirjailija

Laura Mellanen, työvalmentaja, Lahden kaupunki

Satu Luukkonen, teatteri-ilmaisun ohjaaja, puheenjohtaja Pro Soveltavan taiteen tila ry

Satu Tuittila, tanssija, lehtori, Taideyliopisto

Aura Seikkula, nykytaidekuraattori

Antti Huntus, erityisasiantuntija, Taiteen edistämiskeskus (lausunnon laatija)

Krista Petäjäjärvi, läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskus (lausunnon laatija)

Haastateltavana:

Väitöskirjatutkija Laura Haapala, Helsingin yliopisto

# Luovien alojen tulevaisuus – työn tekemisen esteet ja mahdollisuudet luovilla aloilla

## Taustaksi

Osana Tulevaisuusvaliokunnan ja Taiteen edistämiskeskuksen yhteistyötä on toteutettu kaksi luovien alojen asiantuntijoiden työpajaa. Tähän kirjalliseen lausuntoon on koottu ensimmäisen työpajan keskeisiä tuloksia – havaintoja ja ratkaisuesityksiä, jotka liittyvät luovan alan toimijan työn esteiden purkamiseen.

### Lausunnon muodostumisen työtapa

Yksitoista luovan alan edustajaa työskenteli yhdessä kokonaisen päivän ajan. Työpaja toteutettiin eduskunnan uusissa luovissa tiloissa 20.12.2018. Ryhmän työskentelyä fasilitoitiin erilaisin luovin menetelmin, tavoitteena teeman käsitteleminen dialogisesti ja yhteisen ajattelun mahdollistuminen.

Tämä lausunto pohjautuu laajaan ja monipuoliseen kokemusasiantuntijuuteen, prosessiin, joka ei olisi mahdollista yksittäisinä asiantuntijakuulemisina. Lausuntoon on koottu analyysi käydystä keskustelusta. Työpajassa oli läsnä noin 150 vuotta työkokemusta eri puolilla luovien alojen kenttää toimimisesta. Tämän lisäksi lausuntoon on haastateltu tutkijaa, joka on analysoinut ja kommentoinut osallistujien esittämiä epäkohtia konkreettisten muutosehdotusten kautta.

### Avainsanat

Työn murros, luovat alat, luovuus, silpputyö, pätkätyö, itsensätyöllistäjä, prekaari, freelancer, vapaa toimija

## Havaintoja ja kehittämiskohteita

### 1. Toimintaympäristö ei tue luovan alan freelanceria

Luovien alojen asiantuntijat ottivat voimakkaasti kantaa luovan alan toimintaympäristön haasteisiin, työn tekemisen esteisiin ja tukipalvelujen riittämättömyyteen suhteessa työn synnyttämään merkitykseen yhteiskunnallisessa kokonaiskuvassa. Luovilla aloilla työskentelevä rakentaa usein toimeentulonsa toistuvia katkoja ja päällekkäisyyksiä sisältävien osa- ja määräaikaisten työsuhteiden, erimuotoisen yrittäjyyden ja apurahojen monimutkaisessa arkitodellisuudessa. Luovilla aloilla työskentelevä toimii – usein tahtomattaan – moniammatillisuuden ja joustavan työelämän edelläkävijänä.

> *”Taiteilijan työ koostuu usein monenlaisista työllistymisen tavoista peräkkäin ja päällekkäin nk. silpputyönä. Ansainta voi muodostua palkkasuhteista, apurahoista, yrittäjämäisestä toiminnasta ja osalla myös tekijänoikeuskorvauksista. Tilanne ei ole ”joko – tai” työssä - työtön, palkansaaja - yrittäjä vaan useimmin ”sekä – että”.* ***Yhteiskunnan tukiverkkojen lainsäädännössä tulisi tunnistaa tämä moninaisuus ja siten kannustaa hyödyntämään joustavasti erilaisia ansaintamuotoja.****”*
>
> *”Luoville aloille on tyypillistä tehdä hybridityötä, eli edistää samanaikaisesti useaa eri uraa. Jos yhdessä ammatissa ei riitä töitä, toisella voi paikata.* ***Luovan alan työläinen on usein itse se brändi ja palvelu, jota myydään.****”*
>
> *”...Nämä niin sanotut vapaat toimijat ovat äärijoustaville työmarkkinoille elinehto.* ***Vapaus on kuitenkin näennäistä. Harvalla on mahdollisuus valita töitään, moni on riippuvainen hyvin vähästä määrästä toimeksiantajia.*** *He myös yhtä lailla kaipaavat työyhteisöä, ohjausta, tukea, ammatillista koulutusta ja terveyspalveluja.”*
>
> *“****Työntekijäluokkien eriarvoisuus satuttaa pätkätyöläistä.*** *Täysin samaa työtä vakituisena ja freelancerina tekeviä ihmisiä kohdellaan etujen suhteen äärimmäisen epätasa-arvoisesti. Lomat, työterveydenhuolto, opintovapaat, lasten hankkiminen... Mitkään näistä edellä*

*mainituista asioista, jotka katsotaan kuuluvan työntekijän perusoikeuksiksi, eivät toteudu freelancerin pestissä."*

Johtopäätös: Luovilla aloilla on tyypillistä tehdä työtä itsensätyöllistäjänä, elinkeino muodostuu erilaisten silpputöiden ja monimuotoisten toimeksiantojen kautta. Itsensätyöllistäjillä on usein heikko neuvotteluasema, työvoimapoliittinen asema on altis tulkinnanvaraisuudelle ja sosiaaliturva on puutteellinen. Nykyisellään työoikeus ja siihen kytkeytyvät työttömyys- ja sosiaaliturva eivät suojaa itsensätyöllistäjiä.

## Ehdotuksia toimenpiteiksi:

**A. Sosiaali- ja työttömyysturvajärjestelmien kehittäminen: Siirtymiset työn tekemisen muodosta toiseen otetaan joustavammin huomioon ja muodostuu taloudellista tukea työllistymispätkien väliin**

- **Perustulosta turvaa:** Asiantuntijat pitävät perustuloa tai vastaavaa sosiaaliturvajärjestelmää, joka ottaa huomioon muuttuvat työllisyystilanteet, luovien alojen työelämää helpottavana ratkaisuna. On tärkeää luoda malli, joka turvaa toimeentulon epäsäännöllisten tulojen ajaksi ja perustuu luottamukseen eikä selvitysvelvollisuuteen (esim. tasaamalla kokonaisuutta pidemmän aikavälin tarkastelujaksolla). Perustulo voi olla yksi mahdollisuus tukijärjestelmäksi, jossa työprojektin vastaanottaminen on aina tekijälleen taloudellisesti kannattavaa, huolimatta sen kestosta tai siitä, milloin työstä maksetaan.

- **Kombityöläiset ja ansiosidonnaisen työttömyysturvan kerryttäminen kahden kassan kautta:** Ns. kombityöläinen, eli henkilö, joka tekee suunnilleen yhtä paljon työtä sekä työsuhteissa että toimeksiantosuhteissa, ei voi kartuttaa ansiosidonnaista työttömyysturvaansa palkansaajana ja yrittäjänä saamiensa ansioiden mukaan samanaikaisesti. Ansiosidonnaista työttömyysturvaa voi kartuttaa vain joko yrittäjänä tai palkansaajana, joko yrittäjien työttömyyskassan tai palkansaajien työttömyyskassan jäsenenä. Esim. Tanskassa ansiosidonnaisen työttömyysturvan suuruutta laskettaessa otetaan huomioon kaikki tulot.

- **Apurahojen huomioonottaminen ansiosidonnaisessa työttömyysturvassa:** Moni luovan alan toimija muodostaa elinkeinonsa osittain apurahoilla, apurahoja ei kuitenkaan huomioida ansiosidonnaisen työttömyysturvan suuruudessa. Työskentely apurahalla ei kartuta työssäoloehtoa (mutta pidentää työssäoloehdon täyttymisen tarkastelujaksoa). Työssäoloehdon täyttymistä apurahakaudella tulisi tarkastella uudelleen erityisesti tilanteissa, joissa apuraha on tarkastelujakson ajan työntekijän merkittävin tulonlähde.

**B. Itsensätyöllistäjien aseman tunnistaminen ja vahvistaminen**

- **Itsensätyöllistäjien kollektiivinen neuvotteluoikeus työnteonehdoistaan:** Itsensätyöllistäjille toimeksiantosuhteet ovat tyypillinen tapa luoda toimeentuloa. Toisin kuin työsuhteissa, toimeksiantosuhteissa kaikki ehdot ja korvaukset ovat vapaasti neuvoteltavissa. Toimeksiantosuhteissa ei siis ole olemassa irtisanomisaikoja, minimikorvauksia yms., johon työehtosopimukset velvoittavat. Kaikilla itsensätyöllistäjillä ei ole kovinkaan hyvä neuvotteluasema toimeksiantonsa ehdoista ja korvauksista. Koska toimeksiannot eivät ole työehtosopimusten piirissä, ei itsensätyöllistäjällä ole ammattiliiton vahvistamaa neuvotteluasemaa.

Itsensätyöllistäjien yhteistyöryhmä ITSET esittää, että ammattiliiton on voitava edustaa itsensätyöllistäjiä neuvotteluissa. Eurooppalainen kilpailuoikeus ei estä neuvotteluja, sillä esimerkiksi Saksassa, Tanskassa ja Itävallassa tällaiset kollektiiviset neuvottelut ovat mahdollisia toimeksiantajistaan riippuvaisilla, näennäisesti itsenäisillä ammatinharjoittajilla, jotka työskentelevät palkansaajaan rinnastettavissa olosuhteissa. Pelkkä EU-kilpailuoikeuden tulkintalinja ei ITSET:n mukaan riitä, vaan kilpailulainsäädäntöä on Suomessa muutettava niin, että se mahdollistaa itsensätyöllistäjien kollektiivisen edunvalvonnan.

- **Itsensätyöllistäjät osaksi työlainsäädäntöä**

  Itsensätyöllistäjien yhteistyöryhmä ITSET:n mukaan palkansaajan kaltaisessa asemassa työskentelevät on katsottava työsuhteisiksi. Työsuhteen määritelmä on laajennettava koskemaan myös heitä, jotka työskentelevät työsuhteenomaisesti toimeksiantajalle alisteisissa työnteon muodoissa. Tämä tuo työuriin turvaa ja selkeyttä työnteon tapojen monipuolistuessa, eivätkä kansalaiset joudu työn muotonsa perusteella ulos turvajärjestelmistä.

  Lähde:http://www.freet.fi/itset-itsensatyollistajat-neuvotteluvallan-piiriin-ja-osaksi-lainsaadantoa/

- **Määräaikaista työsuhdetta tarjoavalta työnantajalta tulee edellyttää mahdollisuus osa-aikaisuuteen ja sivutoimilupaan. ”**Pätkätyöntekijän” oletetaan sitoutuvan työnantajaan, mutta työnantaja ei sitoudu työntekijään. Määräaikaisenkin työntekijän työaikapanoksen odotetaan olevan 100%, eikä sivutoimilupaa välttämättä anneta. Mahdollisia freelance-asiakkuuksia on mahdotonta säilyttää määräaikaisen työsuhteen yli ja työsuhteen päätyttyä tulee asiakkuudet etsiä ja solmia uudestaan. Määräaikaiselle työntekijälle tulisi oletusarvoisesti turvata tämän oikeus tehdä sivutyötä, näin vahvistetaan pätkätyöläisen mahdollisuutta työllisyyteen myös määräaikaisen työsuhteen päättymisen jälkeen. Tulisi selvittää, mitä lainsäädännöllisiä muutoksia tarvitaan määräaikaisen työntekijän työmarkkina-aseman kohentamiseksi, ja miten kehittää asenneilmapiiriä, joka on ensisijaisesti määräaikaisen työntekijän puolella.

## 2. Tarvitaan uudenlaista luottamusta luovien alojen toimijoiden ja valtiovallan väliin

Asiantuntijoiden mielestä luova ala tarvitsee uutta luottamuksen osoitusta yhteiskunnalta. Luottamuspulaa koetaan mm. kohtaamisissa tukipalveluiden kanssa. Asiantuntijat kokivat, että luovan työn edellytyksenä on selviytyä tukiverkostossa, oppia ymmärtämään miten eri tukimuotojen logiikka toimii ja ottaa haltuun valtava määrä kompleksista tietoa, jonka kautta puretaan työn tekemisen esteitä (esim. sosiaaliturvan ulkopuolelle jääminen).

Toistaiseksi luoville aloille suunnatut kehittämistoimet, joilla on pyritty jakamaan tietoa, synnyttämään verkostoja ja yhdenmukaistamaan tukipalveluita, eivät ole olleet riittävän laadukkaita, kattavia tai pitkäjänteisiä. Ymmärrystä luovan alan toimijoiden olosuhteista on liian vähän, jotta työn mahdollistumista voitaisiin tukea. Tulisi myös kehittää edellytyksiä toimijoiden väliselle verkostoitumiselle ja työn saavutettavuudelle suhteessa asiakkaisiin.

> *“Monet päällekkäiset ja vaihtuvat roolit palkansaajasta kevytyrittäjään ylittävät systeemin kapasiteetin. Me putoamme väleihin, kahlaamme lomakkeesta toiseen ja uppoamme epävarmuuteen.* ***Työttömyysturva olettaa minun huijaavan, joten kohtelu on sen mukaista.*** *Keikan tekeminen on tietoinen riski ajautumisesta selvityspyyntöjen limboon.”*
>
> *”****TE- toimiston ei tulisi olla kyykytyspaikka, vaan paikka josta saa neuvoja, opastusta ja kannustusta monimuotoiseen ansaintaan ja taiteilijuuteen*** *(etäpalveluina virkailijan*

*asiantuntijuus taidealojen kysymyksissä) ja esim. ohjausta muihin tukipalveluihin kuten alueellisiin välittäjärakenteisiin. Arvostus näkyy suhtautumisessa tuen saajaan."*

*"Vaikka yksin yrittäessä työnsisältö olisi mielekästä, niin sitä haluaa mieluummin työsuhteeseen, koska yksinyrittäjällä ei ole yhteisöä.* ***Ratkaisun löytäminen yksinäisyyteen, eli yhteisön löytäminen tai rakentaminen, ei voi olla yrittäjällä, koska paine yrittäjyyteen tulee politiikasta ja yhteiskunnalta****."*

*"Työpajassa syntynyt ajatus valtakunnallisesta, internetissä toimivasta luovan työn portaalista on tutkimisen arvoinen.* ***Portaalissa kohtaisivat työn tekijät ja ostajat. Portaaliin olisi koottu kaikki tieto luovalla alalla työskentelemistä aina verotuksesta ja erilaisista etuuksista alkaen****. Portaaliin voisivat liittyä myös fyysiset toimipisteet, jotka voisivat toimia esimerkiksi kirjastoissa."*

Johtopäätös: Tulee rakentaa uudenlaista luottamusta luovan alan toimijoiden ja julkishallinnon väliin. Tätä luottamusta luodaan mm. erilaisten tukipalveluiden kautta, joissa tunnistetaan luovan alan toimijan olosuhteet. Myös julkisten tilojen vapauttaminen luovien alojen toimijoiden käyttöön voi olla keino rakentaa uudenlaista luottamusta vahvan julkishallinnon ja hauraan työmarkkinastatuksen omaavan luovan alan toimijan välille.

## Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- **TE-Keskuksen virkailijoiden täydennyskouluttaminen: erikoistuminen luovien alojen työn tekemisen olosuhteisiin:** Mahdollisuus saada osaavaa, luovan alan toimijan työskentelyolosuhteet tunnistavaa palvelua TE-keskusten kautta kaikkialla Suomessa. Käytänteiden ja tulkintojen yhdenmukaistaminen, luovan työn arvon tunnistaminen.

- **Pää- ja sivutoimisen yrittäjyyden tulkinnan ennakoimattomuus työvoimapoliittisessa lausunnossa:** Päätoimisella yrittäjällä ei ole oikeutta työttömyysturvaan, sivutoiminen yrittäjä on oikeutettu soviteltuun työttömyyspäivärahaan. Tulkinta yrittäjyyden pää- tai sivutoimisuudesta tehdään paikallisesti TE-toimistossa arvioimalla yrittäjyyden vaatimaa aikaa. Päätoimiseksi yrittäjäksi tulkitun velvollisuus lopettaa tai keskeyttää yrittäjyystoimintansa estää hankkimasta ja tekemästä töitä toimeksiantosuhteissa työttömyyden aikana. Esim. Tanskassa oikeus työttömyysturvaan arvioidaan tulojen, ei ajan perusteella. Tämä vähentäisi tulkinnanvaraisuutta ja tekisi päätöksenteosta ennakoivampaa. Ajalla arviointi voi olla työttömyysturvan hakijan näkökulmasta ennakoimatonta etenkin, jos yrittäjä tekee aineetonta, esimerkiksi luomisprosessiin liittyvää ajattelutyötä.

- **Esiselvityksen toteuttaminen: Luovan portaalin kehittäminen luovien alojen toimijoiden ja potentiaalisten asiakkaiden tukemiseksi**. Tämä portaali loisi sitä puuttuvaa yhteisöllisyyttä ja verkoston tukea, joka itsensätyöllistäjältä usein puuttuu. Toimijoiden verkottuminen alakohtaisesti, näkyväksi tuleminen asiakaskunnille ja myös kansainvälisille markkinoille. Portaalia voitaisiin kehittää esimerkiksi Business Finlandin, Opetus- ja kulttuuriministeriön ja ELY:n yhteistyönä. (Kts. myös Luova talous ja aineettomat arvot kasvun kärjiksi. Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017/18).

- **Julkisten tilojen avaaminen erilaisten luovan alan toimijoiden käyttöön:** Millä tavalla olemassaolevia julkisia tilaresusseja voidaan tuoda luovan alan toimijoiden ulottuville ja tiloja ”avaamalla” kannustaa työn tekemiseen? Kokeilun järjestäminen (esimerkiksi Senaatti-kiinteistöjen, kuntien ja Taiteen edistämiskeskuksen) kanssa, jossa erilaisia vähällä käytöllä olevia julkisia tiloja strategisesti avataan luovien alojen toimijoiden hyötykäyttöön. Pilotoidaan järjestelmää tilojen saavutettavuuden kehittämiseksi, jossa olemassaolevat tilaresurssit tulevat luovan alan toimijoiden hyötykäyttöön.

## 3. Luovuus yhteiskunnallisen kehittämiskeskustelun ytimeen

Kysymys luovien alojen toimijoiden työskentelyolosuhteiden parantamisesta kytkeytyy laajemmin luovuuden arvostukseen ja asemaan yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Luovilla aloilla työskentelevän asema on syvässä ristiriidassa alan kasvavalle merkitykselle osana kansantaloutta: Suomen tekijänoikeudellisen yhdistyksen teettämässä arviossa luovilla aloilla työskentelevien oikeudenhaltijoiden suorien tekijänoikeustulojen kokonaismääräksi arvioitiin 8,55 miljardia euroa vuonna 2017. Kulttuurialojen osuus BKT:n arvonlisäyksestä oli vuonna 2015 enemmän kuin kemianteollisuuden, paperiteollisuuden tai elintarviketeollisuuden, eli 2.9%. Työpaikkoja kulttuurialoilla oli vuonna 2015 enemmän kuin puu-, paperi- ja elintarviketeollisuudessa yhteensä, eli 87 000 (Lähde: Luovat alat kehittämistehtävänä, Kirsi Siltanen, Creative and Inclusive Finland, 2017).

Luovuus tulee nostaa yhteiskunnallisen kehittämiskeskustelun ytimeen – osaksi sen ydinrakenteita ja tavoitteita. Luovissa aloissa olevaa olevaa potentiaalia ei pidä hukata. Tulevaisuudessa luovuudesta ja luovuuden kulttuurista huolehtiminen on otettava vakavaksi osaksi tutkimusta, kehittämistä ja opetusta.

> ***”Tulevaisuuden haasteet on kohdattava täysin uudella, luovalla toimijuudella, rohkeilla innovaatioilla ja uusilla työkaluilla**.”*
>
> ***”Miten valtavaa luovaa potentiaalia voitaisiin vapauttaa ja mitä siitä voisi seurata?** Eikö tästä voisi syntyä todellinen luovuuden, taiteen, innovaatioiden kultakausi, mistä puhuttaisiin vielä vuosikymmenten päästä?”*
>
> *“**Luovilla aloilla ja taiteella on tulevaisuutemme kannalta keskeinen tehtävä.** Luovan alan toimijat voivat sekä lisätä tietoutta ilmastonmuutoksen etenemisestä ja sen merkityksistä että osallistua elintärkeään innovaatiotyöhön nopealla tahdilla lähenevään, globaaliin elinolosuhteiden muutokseen.”*
>
> *”Innovaatiotyöskentelyn on oltava monialaista, uutta ja luovaa ajattelua sisältävää sekä ennennäkemättömiä ratkaisuja tuottavaa. **Taloudelliset ja tekniset toimialat tarvitsevat tasavertaiseksi tuotantokumppanikseen luovan alan toimijat.”***

Johtopäätös: Tarvitaan uudenlaista ymmärrystä, tahtoa ja tapoja kehittää luovuuden arvostusta yhteiskunnassa. Taide, kulttuuri ja luovuus kuuluvat kaikille ja voivat vahvistaa kansalaisten välistä tasa-arvoa. Suomalaisia tulee altistaa taiteelle ja kulttuurille ja kehittää kulttuurin saavutettavuutta, niin että se on jokaisen perusoikeus iästä, sosioekonomisesta taustasta tai maantieteellisestä sijainnista huolimatta. Tulee panostaa taiteen ja luovuuden sisällyttämiseen osaksi julkista kehittämistoimintaa, ja siten luoda kannustavia esimerkkejä uutta luovasta toiminnasta myös yksityiselle sektorille.

## Ehdotuksia toimenpiteiksi (työpajan ohjaajien ja lausunnon kirjoittajien näkökulmaa):

- Taide ja luovuus osana oppimista:
    - Taide ja luovuuden tukeminen on otettava osaksi kouluarkea, toiminnan tasa-arvoistaminen ja vakiinnuttaminen esimerkiksi kärkihankkeiden kautta.
    - Ilmiöpohjaisen oppimisen tukeminen– opettajien täydennyskoulutuksen vahvistaminen yhteistyössä taiteilijoiden kanssa

- Taiteen ja kulttuurin vahvistaminen osana kehittämistä ja tutkimusta:
    - Taiteen menetelmien implementoiminen korkeakouluissa osaksi tutkimustoimintaa ja dialogista oppimisen kulttuuria
    - Julkishallinnossa luovien kokeilujen strateginen kehittäminen, jossa taiteilijoiden asiantuntijuus tulee osaksi kehittämistä (esim. TEM:n ohjauksessa virastojen välisessä yhteistyössä); tavoitteena syvemmän dialogin ja ymmärryksen luominen työelämän kehittämiseen, merkityksen tavoittaminen ilmastonmuutoksen ja työn murroksen aikakautena (kts. esim. Kuvataiteilija Tiitus Petäjäniemen työ Sosiaali- ja terveysministeriössä)

- Taiteilijan ammattikuvan kehittäminen ja ammatillisen tasa-arvon kehittäminen:
    - Taiteilijoiden täydennyskoulutuksen kehittäminen
    - Taiteilijapalkka- tai allianssimallin kokeileminen; apurahojen muuntaminen palkaksi on merkittävää, jotta työstä voisi kertyä eläketuloja, sosiaaliturvaa, ansiosidonnaista – ja myös, että luova työ käsitetään arvostettavana ammattina muiden ammattien joukossa. (Kts. Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat: Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018/34).

## Lähteitä

kts. Journalistiliitto https://journalistiliitto.fi/fi/journalistiliitto-ja-akavan-erityisalat-itsensatyollistajille-mahdollisuus-tyoehtosopimustoimintaan/

Sosiaaliturva työn murroksessa – palkka, työ, yrittäjyys ja toimeentulon riskit – selvitys. Kananen, Johannes (toim.). Valtioneuvostonkanslian selvitys- ja tutkimustoiminta. Haapala, Laura. Luku 5: Yrittäjäriskin hallinta. Julkaisematon (ilmestyy 2/2019).